

מסמכי הפנטגון: רוסיה במדיניות החוץ של מדינות ערב

יואל גוז'נסקי וארקדי מיל-מן | 19 באפריל, 2023 | גיליון 1712

לרוסיה נודע מקום חשוב בכלל השיקולים המדיניים והכלכליים של מדינות ערב, חרף כשלי הצבא הרוסי במלחמה באוקראינה והעיצומים שהוטלו עליה. בעבור מדינות המפרץ, רוסיה היא שותפה חיונית בעיקר בוויסות מחירי האנרגיה, היא בעלת השפעה על איראן ואף מספקת להן מנוף לחץ על ארצות הברית. מוסקבה מצדה מנצלת את הצורך הערבי בקרבתה כדי להגביר את נוכחותה והשפעתה במזרח התיכון, ולצמצם ככל האפשר את מחיר העיצומים והבידוד שנכפה עליה על ידי המערב.

מסמכי הפנטגון המסווגים שהודלפו בשבועות האחרונים שופכים אור נוסף על יחסי רוסיה ומדינות ערביות מרכזיות והם חושפים פרטים על אודות היקף שיתוף הפעולה בין מוסקבה לבין. המסמכים, העוסקים ברובם בהקשרים שונים של מצב המלחמה באוקראינה, מלמדים כי למרות נחיתותה של רוסיה בשדה הקרב באוקראינה, העיצומים הכלכליים המוטלים עליה והלחצים האמריקאים לבדודה, היא נותרה חשובה במארג האינטרסים והשיקולים של מדינות האזור.

המידע מלמד כי חל כרסום ממשי בהשפעה של ארצות הברית במזרח התיכון וכי מדינות ערביות באזור מבקשות לגדר סיכונים ולא להימצא באופן מובהק במחנה זה או אחר. וכך, מספר מדינות בו גררו רגלים במאמץ לבדוד את מוסקבה דיפלומטית וכלכלית ואף פעלו לסייע לה בדרכים שונות, וזאת בניגוד למדיניות האמריקאית הרשמית ובקשות מפורשות מטעם הממשל.

בין היתר, [במסמך](#) הנושא את התאריך 9 במרץ 2023 נחשף כי איחוד האמירויות הערביות ורוסיה סיכמו להדק את שיתוף הפעולה המודיעיני ביניהן וככל הנראה לחלוק מידע לגבי שירותי המודיעין האמריקאי והבריטי. עוד נחשף כי מצרים [הסכימה](#) לייצר בחשאי עבור רוסיה תחמושת מסוגים שונים (בין השאר 40,000 רקטות) כדי לסייע לה במאמץ המלחמתי באוקראינה. עם זאת, אין אינדיקציה שמהלכים אלו יצאו אל הפועל, אם בשל לחץ אמריקאי ואם מסיבות אחרות.

חשיפה זו מצטרפת לדיווחים מהשנה האחרונה בדבר היקף הסיוע המוגש לרוסיה: איחוד האמירויות וערב הסעודית למשל, רכשו נפט רוסי, תוך עקיפת הסנקציות על מוסקבה וככל הנראה מכרו אותו ברווח. איחוד האמירויות גם הפכה יעד מרכזי לבעלי הון רוסיים שהתחמקו מהסנקציות והביאו לפריחה בענף הנדל"ן בדובאי, שאף הפכה לאחת מתחנות המעבר של סחורות לרוסיה בנתיב של "יבוא אפור". מספר "התיירים" הרוסיים באיחוד האמירויות מתקרב למיליון. כן [דווח](#) כי בשדה התעופה הבינלאומי של דובאי חונים בימים אלה כ-100 מטוסי

מנהלים השייכים לבעלי הון רוסים. למרות הסקציות המוטלות על רוסיה, איחוד האמירויות התירה לה להציג בתערוכת הנשק הבינלאומית בשטחה בפברואר 2023 (IDEX) כ-200 מערכות נשק שנוסו, לדברי הרוסים, בשדה הקרב האוקראיני.

המידע מצטרף גם לדיווחים מהשנים האחרונות בדבר קשרים בין איחוד האמירויות ל"כוח ואגנר", ובכלל זאת מימון של חלק ממבצעים. ולאחרונה, ב-8 בדצמבר, נערכו בשדה התעופה של אבו דאבי חילופים בין רוסיה לארצות הברית: רוסיה שחררה מהכלא שחקנית כדורסל האמריקאית תמורת אזרח רוסי, שנשפט בארצות הברית למאסר ממושך בגין מסחר בלתי חוקי בנשק ותמיכה בטרור.

שיפור מסתמן בתקופה האחרונה גם ביחסים שבין רוסיה לערב הסעודית. במסגרת זאת, יורש העצר הסעודי, מוחמד בן-סלמאן, סייע בספטמבר 2022 לחילופי השבויים בין רוסיה לאוקראינה, כאשר שוחרר פוליטיקאי אוקראיני עצור המקורב לנשיא רוסיה, והמעורבות הסעודית נמשכת בעסקאות חילופי שבויים אחרות. במהלך ביקורו במוסקבה במרס 2023, שר החוץ הסעודי דיבר על אודות נכונותה של הממלכה לסייע לדיאלוג בין רוסיה לאוקראינה. רוסיה מעוניינת לבנות כורים גרעיניים בממלכה ובדצמבר 2022 אף הגישה מסמכים לשלב האחרון במכרז שהוציאה הממלכה בעניין. ובנוסף, רוסיה פועלת לביטול האשרות בין המדינות. עוד מהעת האחרונה, בתחילת אפריל, לראשונה מזה 10 שנים, שתי ספינות של חייל הים הרוסי עגנו בנמל ג'דה.

מקומה של רוסיה אינו נפקד גם במישור הדיפלומטי. מוסקבה מנצלת את הקשרים בינה לבין מדינות מרכזיות באזור כדי להגביר את השפעתה על-ידי מאמצי תיווך. אם בעשור הקודם ידעו מדינות המפרץ ורוסיה מחלוקות בשל תמיכתן באופוזיציה לנשיא סוריה בשאר אל-אסד, כעת נרשמה התקרבות בעמדותיהן ותהליך החזרה של אסד לחיק העולם הערבי שמובילות מדינות המפרץ נראה בחיוב במוסקבה. אין זה פלא שרוסיה היא זו שעל-פי הדיווחים הייתה שושבינה של חידוש היחסים בין ערב הסעודית לסוריה.

וברקע, רוסיה נותרה מקור לאמצעי לחימה כשהיא ממוקמת במקום [השלישי](#), לאחר ארצות הברית וצרפת, בהיקף מסירות הנשק בשנים 2018 – 2022 למדינות במזרח התיכון (כולל איראן).

סיבה מרכזית לחשיבותה של רוסיה עבור מדינות המפרץ היא יחסיה הטובים עם המשטר האיראני ויכולתה להשפיע על שיקוליו. בראיית מדינות המפרץ, ארצות הברית נכשלה במניעת התגרענות איראן ואינה מפנה קשב מספק לבעיות הביטחון שלהן. זאת, בעוד איראן מתעצמת צבאית ומתבססת במרחב הסף הגרעיני. הקשר עם רוסיה חיוני לפיכך עבורן כמנוף לחץ באמצעותה על איראן.

בין רוסיה למדינות המפרץ מתקיימת גם שותפות אינטרסים לגבי תיאום מחיר הנפט. מדינות המפרץ, שבשטחן כ-40 אחוזים מעתודות הנפט המוכחות בעולם, מאותתות (שוב בהחלטה

האחרונה מאפריל 2023) כי הן מחויבות להבנות עם רוסיה במסגרת קרטל "אופק+". ההחלטה של מדינות המפרץ לקצץ עוד בתפוקת הנפט – בעצה אחת עם רוסיה – גורמת כעס בארצות הברית בשל ההשפעה על שווקי הנפט וגם בשל הסיוע שניתן אנגב כך למאמץ המלחמתי הרוסי באוקראינה.

משמעויות

מסמכי הפנטגון שנחשפו מספקים מידע המצטרף לנטייה גוברת של מדינות ערב לגיוון משענות, בהכרח על חשבון היחסים שלהן עם ארצות הברית. וכך, אחת ההשלכות המרכזיות של המלחמה באוקראינה היא התאמות שערכו מדינות מרכזיות במזרח התיכון ביחסים בינן לבין בעלת-בריתן המסורתית, ארצות הברית. הן אינן מעוניינות לוותר על הקשר עם ארצות הברית, אלא להפחית את תלותן בקשר זה. הנכסיות של מדינות המפרץ בעקבות העלייה במחירי הנפט מאפשרת להן – בראייתן – לנסות ולעצב משוואת יחסים חדשה בינן לבין ארצות הברית, שבמסגרתה יגבר חופש התמרון שלהן כך שיקל עליהן לממש מדיניות עצמאית למיקסום אינטרסים לאומיים.

המדינות ביקשו כבר בתחילת המלחמה באוקראינה לאמץ מדיניות ניטרלית כביכול כלפי הצדדים הלוחמים. הן אומנם לא הצטרפו במובהק לצד רוסיה, כפי שעשו איראן וסוריה, אך שמרו על קשר פתוח עם ההנהגה הרוסית והן מסייעות לה באופן שאינו תואם את עמדת המערב. התנהלות זו משקפת שינוי בראיית מקומה של ארצות הברית בסדר האזורי המתהווה. בעבור מוסקבה הקשר עם מדינות המפרץ בעיקר חשוב ביותר. מעבר ליכולת לחמוק מן הסנקציות המוטלות עליה, מדינות המפרץ מקנות לה גישה לאזור ותורמות לחיזוק מעמדה בו. רוסיה תלויה במחירי הנפט במיוחד למימון המלחמה באוקראינה וקידום היחסים עמן הינו קריטי עבורה.

ההשפעה האמריקאית באזור נחלשה, אך לא נמוגה. כך למשל, לחץ אמריקאי משמעותי הביא את איחוד האמירויות בתחילת המלחמה להצביע בעצרת הכללית של האו"ם נגד רוסיה, זאת לאחר שנמנעה בהצבעה הראשונה במועצת הביטחון של האו"ם. לחץ אמריקאי כבד גם הביא את איחוד האמירויות לבטל את הרישיון שהעניקה להפעלת בנק רוסי בשטחה - צעד שהיה מאפשר לרוסיה לשנע כספים ביתר קלות לאור העיצומים עליה. ועם זאת, ישראל אמורה לבחון, ואפילו בדאגה את מגמת פיתוח הקשרים בין רוסיה (וגם סין) למדינות באזור, שמסמכי הפנטגון שהודלפו סיפקו לה תימוכין נוספים: רוסיה חותרת להרחיב את השפעתה באזור, בעוד ארצות הברית מפחיתה קשב למתרחש בו ומדינות באזור מצידן מבקשות לאמץ קו מדיני "עצמאי" יותר מאשר בעבר, שמשמעתו עלולה להיות התרחקות, בפועל, מאורביט ההשפעה האמריקאי.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט

